

УДК 001.89(002) Зязюн

ОЛЕНА ГНІЗДІЛОВА

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ЗЯЗЮНА

У статті розкривається тло життєвого шляху та особливості наукової діяльності видатного українського вченого І.А. Зязюна, фундатора нового напрямку педагогічної науки і засновника наукової школи з проблем педагогічної майстерності, яка виховала не одне покоління вчених України.

Основні положення теорії й технології педагогічної майстерності втілені у підручнику «Педагогічна майстерність», що має п'ять видань і перекладений іноземними мовами, зокрема, польською та російською. Теорія педагогічної майстерності Івана Зязюна не має аналогів у світі. Її інноваційність, педагогічна ефективність та вагомість результатів упровадження зумовили швидке поширення педагогічної майстерності у вітчизняній і зарубіжній педагогічній освіті (Японія, Польща, Росія, Білорусь та інші країни).

Ключові слова: Іван Андрійович Зязюн, відомий учений, педагог, академік, педагогічна майстерність, центр педагогічної майстерності, вищий навчальний заклад, наукова школа.

Актуальність дослідження. І.А. Зязюн започаткував новий напрям «Педагогічна майстерність» у педагогіці, розвинувши його спочатку в Полтавському педагогічному інституті, яким керував, а потім поширивши цей напрям по всьому колишньому Радянському Союзу. Під його керівництвом уперше в Україні й у СРСР був створений курс «Педагогічна майстерність», підготовлені відповідні навчальні посібники, які одержали визнання й популярність спочатку в СРСР, потім у Японії, країнах Східної й Центральної Європи. Згодом відповідні курси були прийняті в усіх педагогічних вузах СРСР. Саме з посади ректора Полтавського педагогічного інституту його було призначено першим Міністром освіти і науки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню феномену педагогічної майстерності, культурних цінностей та пріоритетів академіка і наукової школи Івана Андрійовича Зязюна присвячені дослідження В. Кременя, С. Гончаренка, О. Боровік, Г. Васяновича, Т. Десятова, О. Дубасенюк, А. Кузьмінського, М. Лещенко, Т. Левовицького, С. Коновець, В. Моргуна, Н. Ничкало, О. Отич, О. Семенов, Н. Тарасевич, В. Рибалки та ін.

Мета статті – розкрити тло життєвого шляху та особливості наукової діяльності видатного українського вченого І.А. Зязюна, фундатора нового

напряму педагогічної науки й засновника наукової школи з проблем педагогічної майстерності, яка виховала не одне покоління вчених України.

Виклад основного матеріалу. Доктор філософських наук, професор, академік НАПН України Іван Андрійович Зязюн (1938-2014) – відомий учений у галузі професійної педагогіки, філософії освіти, естетичного виховання молоді.

Іван Андрійович Зязюн народився на Чернігівщині, у селі Пашківка Ніжинського району, 3 березня 1938 року. Батько Андрій Володимирович (1913-1992) і мати Варвара Микитівна (1918-2006) були колгоспниками. Змалечку Іван допомагав їм по господарству, опановував премудрощі праці на землі.

Закінчивши з відзнакою семирічну Пашківську (1952) та середню Галицьку загальноосвітні школи, у 1955 р. розпочав свою трудову діяльність на посаді завідувача сільського клубу. Кроки його шляху:

11.1955-07.56 – завідувач будинку культури у с. Пашківка.

07.1956-08.56 – колгоспник у колгоспі «Перемога», с. Пашківка.

08.1956-01.58 – учень гірничо-промислового училища № 5 міста Свердловськ Луганської області.

02.1958-07.59 – вихователь у гірничо-промисловому училищі № 5 міста Свердловськ Луганської області.

07-09.1959 – заступник директора з культурно-масової роботи гірничо-промислової школи №72 міста Володарка Свердловського р-ну Луганської області.

09.1959-06.64 – студент Київського університету імені Т.Г. Шевченка.

08.1964-08.66 – асистент кафедри філософії Дніпропетровського сільськогосподарського інституту.

09.1966-09.68 – аспірант кафедри філософії Київського університету імені Т.Г.Шевченка.

08.-11.1968 – старший викладач кафедри філософії Театрального інституту імені І. Карпенка-Карого (м. Київ).

11.1968-01.70 – старший викладач кафедри філософії Дніпропетровського сільськогосподарського інституту.

02.1970-02.71 – завідувач лабораторії творчих процесів Театру опери і балету імені Т.Г. Шевченка (м. Київ).

02.1971-03.75 – старший викладач, доцент кафедри філософії Київського театрального інституту імені І. Карпенка-Карого.

03.1975-09.90 – ректор Полтавського педагогічного інституту імені В.Г. Короленка.

03.09.1990-05.92 – Міністр освіти і науки України.

05.1992-11.93 – завідувач лабораторії естетичного виховання Інституту педагогіки Міністерства народної освіти України.

12.1993-08.2014 – директор Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Плідну працю доктора філософських наук, професора, дійсного члена НАПН України І.А. Зязюна відзначено урядовими нагородами, почесним

званням «Заслужений працівник вищої школи УРСР» (1988), Відзнакою Президента України – Орденом «За заслуги» III ступеня (1998), II ступеня (2003), I ступеня (2008), орденом Дружби народів (1981), медаллю А.С.Макаренка (1986), орденом Трудового Червоного Прапора (1987), медаллю «Ветеран праці» (1987).

Учений – автор понад 500 наукових праць, серед яких підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, монографії з проблем педагогічної майстерності, неперервної професійної освіти, етики та естетики, теорії української та зарубіжної культури, зокрема: «Основы педагогического мастерства» (1987, 1989); «Педагогічна майстерність» (1997); «Краса педагогічної дії» (1998); «Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи» (2000); «Педагогіка добра» (2000).

Івану Андрійовичу Зязюну були притаманні найкращі людські якості: ерудиція, гуманізм, порядність, чесність, принциповість. У 1998 році американський біографічний інституту обрав Івана Зязюна «Людиною року».

Своєю відданістю професії, наполегливою працею, життєдайною енергією та оптимізмом, він впливав на долі багатьох людей. Вагомим є особистий внесок педагога-науковця в розбудову системи професійної підготовки науково-педагогічних кадрів у нашій державі. Академік І.А.Зязюн – фундатор нового напрямку педагогічної науки і засновник наукової школи з проблем педагогічної майстерності, яка виховала не одне покоління вчених України.

Основні положення теорії та технології педагогічної майстерності втілені у підручнику «Педагогічна майстерність», який має п'ять видань і перекладений іноземними мовами, зокрема, польською та російською. Теорія педагогічної майстерності Івана Зязюна не має аналогів у світі. Її інноваційність, педагогічна ефективність та вагомість результатів упровадження зумовили швидке поширення педагогічної майстерності у вітчизняній і зарубіжній педагогічній освіті (Японія, Польща, Росія, Білорусь та інші країни).

Із ініціативи Івана Андрійовича Зязюна у різних регіонах України створено 26 центрів педагогічної майстерності, об'єднаних навколо Всеукраїнського центру педагогічної майстерності в складі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Кіровоградського національного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, педагогічно-меморіальних музеїв А.С.Макаренка у с. Ковалівка і м. Кременчук Полтавської області, а також музейних комплексів – В.О. Сухомлинського, І.Г. Ткаченка та О.А. Захаренка.

Активний пошук І.А.Зязюна з проблем педагогічної майстерності, розпочатий на філософській кафедрі Київського інституту театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого (1968-1975), був успішно реалізований у Полтавському державному педагогічному інституту імені В.Г. Короленка (1975-1990). Із цим вищим навчальним закладом пов'язано п'ятнадцять

років плідної викладацької діяльності й стільки ж важкої ректорської роботи. Без перебільшення, педагогіка 80-х років минулого століття була тісно пов'язана передусім із його ім'ям. Найбільша заслуга вченого в тому, що за його ініціативою вперше в Полтавському державному педагогічному інституті було впроваджено як окремий навчальний предмет науку про одухотворення навчального процесу – педагогічну майстерність, яку потім уведено до навчальних програм підготовки майбутніх освітян у педагогічних вишах на теренах колишнього СРСР.

Першим справжнім університетом життєвої мудрості й високої духовності, плекальницею моральних чеснот були сім'я і школа. Власним прикладом, «позитивною почуттєвістю» глибокошановані батьки й талановиті вчителі виховували у здібного юнака характер, повагу до свого пракоріння, спрагу до пізнання краси Людини і Праці, життєву стійкість, а звідси – життєві пріоритети і серед них – філософію Особистості Учителя. Потреба в самоствердженні, самореалізації й саморозвитку власного досвіду супроводжувала І.А. Зязюна на всіх етапах професійного становлення. Іван Андрійович завжди намагався дотримуватися духовного заповіту А.С. Макаренка: «У людини має бути єдина професія – вона повинна бути справжньою Людиною».

Дивовижний експеримент полтавців із перетворення провінційного інституту на елітарний (у навчальних аудиторіях дійсно панував дух позитивного креативу, людяності, радості праці) викликав інтерес педагогів Японії, Китаю, Німеччини, Куби, Канади, Франції, Польщі, Чехії, Болгарії та інших країн, стимулював відкриття мережі кафедр педагогічної майстерності у вищих навчальних закладах не лише України, а й усього колишнього СРСР.

В Україні й за кордоном І.А. Зязюн добре відомий і фундаментальними науковими пошуками: це і філософія освіти, і теорія та методика професійної освіти, і проблеми естетичного виховання. Серед численних позицій – монографії, підручники, навчальні та навчально-методичні посібники для студентів педагогічних закладів освіти, аспірантів, учителів та викладачів, статті, опубліковані в українських і зарубіжних часописах. Мірилом вартості кожної з фундаментальних науково-педагогічних книг («Естетичний розвиток особистості», «Естетичний досвід особистості», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічна майстерність», «Краса педагогічної дії», «Педагогіка добра: ідеали і реалії»), високо поцінованих у науково-педагогічному світі, крім теоретичної глибини й наукової актуальності, є також міцний зв'язок із практичними потребами життя. У підручниках життєвими барвами і мелодіями реалій постає краса буднів педагогічної праці, процес виховання обдарованої особистості, її становлення і самоствердження. Кожна книга написана серцем. Енергія думки органічно втілена в енергії слова, яке мудро розкриває глибинну сутність Людини і Педагогіки Добра.

Переконання, що «життєдайні начала Добра, Любові, Істини і Краси перебувають у руках Учителя», здатного сформувані пізнавальні запити і

духовні потреби учнів, спонукали Івана Андрійовича Зязюна, вже як міністра народної освіти, ініціювати теоретико-методологічні та експериментальні дослідження за програмою «Учитель». Із «легкої руки» міністра розпочалася й широкомасштабна комплексна програма «Творча обдарованість», завдяки якій стимулюються дослідницькі пошуки учнівської молоді.

Традиції педагогічної майстерності, що інтегрує проблеми філософії, етики, естетики, логіки, риторики, психології, соціальної психології, педагогіки, історії педагогіки та психології, соціології, започатковані талановитим педагогом, гідно продовжує очолюваний ним упродовж кількох десятиліть колектив науковців Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. Невтомний трудівник зумів виплекати сучасних учених, особистостей із високою методологічною культурою, фундаментальною підготовкою, гуманістичним стилем наукового мислення. Вагомий педагогічний ужинок, створений в інституті, приносить значну користь науці й практикам. Без сумніву, до цієї спадщини долучатиметься не одне покоління студентів, викладачів, учителів, учених і завжди знаходитиме в ній ключ до розв'язання складних проблем.

Учні, колеги Івана Зязюна відзначають його блискучі лекції, виступи, насичені філософсько-креативною енергетикою наукового пошуку, дослідницької насолоди (Іваном Андрійовичем прочитано сотні доповідей і лекцій на різні педагогічні теми перед учителями, студентами; не злічити й неперевершених виступів на спеціалізованих вчених радах), – це потужна науково-дослідницька лабораторія, надзвичайно важлива для професійного зростання молодих учених. Носій педагогічної культури, він чудово володів методикою «живого» спілкування, вмів аргументовано дискутувати (в цьому допомагали глибокі знання з різних наук), вести конструктивний, толерантний діалог, доречно зауважити й пошанувати співрозмовників. Науковий діалог із видатною особистістю допомагав формувати самостійність, відповідальність, відкритість, стимулював процес самовдосконалення, саморозвитку й постійного самооновлення.

На всіх, хто його оточував, Іван Андрійович Зязюн справляв величезне враження не лише енциклопедичними знаннями і колосальною ерудицією, а й щедрістю та добротою: точним, влучним словом він завжди вмів зацікавити, переконати, спонукати, заохотити, ефективно вплинути на думки і почуття своїх вихованців. Неперевершені уроки мудрості видатного вчителя стали уроками педагогічної майстерності для багатьох освітян.

Сьогодні в Україні немає вищого навчального закладу, де б на педагогічній кафедрі не працювали учні й послідовники Івана Андрійовича Зязюна, ті, у кого він або був науковим керівником дисертації, або виступав офіційним опонентом на захисті, або консультував. Наукова школа академіка І.А. Зязюна – це педагогічний феномен, що характеризується не тільки яскравими якісними, а й кількісними показниками. Здійснені молодими вченими під його керівництвом численні наукові дослідження, результати яких, безумовно, збагачують педагогічну теорію і практику –

беззаперечний факт функціонування в Україні його наукової школи. Під його керівництвом підготовлено і захищено 20 докторських і 20 кандидатських дисертацій. Іван Андрійович щиро, по-батьківськи підтримував зерна дослідницького пошуку, допомагав молоді сходити на вершини науки. Серед учнів І.А. Зязюна відомі науковці, менеджери освіти, вчителі навчальних закладів різних рівнів акредитації. Їх об'єднує спільність наукових інтересів і щедро дарована вчителем настанова творити добро і відчувати радість від щастя інших. Він уважно, із розумінням ставився до молодих людей, які ставали на тернистий шлях наукової діяльності, допомагав їм досягати в житті професійних вершин, щедро передавав свій досвід молодим колегам. І в цьому було його покликання: людини, педагога, вченого.

Внутрішня ідеологія наукової школи академіка І.А. Зязюна ґрунтується на його концепції про педагогічну майстерність як духовну здатність вчителя забезпечувати цілісний розвиток учнів [2, с. 263]. Дослідження вчених його наукової школи концентруються на пошуку шляхів розвитку духовного потенціалу педагога, думки, слова й дії якого вирішальним чином впливають на творення педагогічної реальності, що є особистісно значущою і привабливою для учнів. Наукові інтереси аспірантів, докторантів, пошукувачів школи І.А. Зязюна зосереджені на дослідженні проблем методології педагогічної діяльності; філософії й естетики, їхнього взаємозв'язку з педагогікою; професійної підготовки вчителів різних фахів; педагогічної взаємодії вчителя з учнями різних вікових груп; вивчення зарубіжного досвіду педагогічної освіти.

Висновки. Науковими здобутками І.А. Зязюна, численними публікаціями за результатами проведених досліджень сьогодні послуговується широкий загал педагогічної громадськості: вчені, викладачі вищих навчальних закладів, педагогічні працівники системи вищої й середньої освіти, студенти.

Ідеї й положення, викладені в працях академіка І.А. Зязюна, знайшли відображення в концептуальних засадах та основних напрямках діяльності очолюваного ним Інституту педагогіки й психології професійної освіти НАПН України, який є провідною науковою установою держави, досліджує проблеми філософії освіти, історії професійно-технічної та вищої освіти України, психолого-педагогічної підготовки вчителів та професійної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців, педагогічних технологій неперервної професійної освіти, порівняльної професійної педагогіки й психології, професійної мистецької освіти тощо.

Своїм особистим життям, професійною діяльністю та плідною науковою роботою І.А. Зязюн довів, що мрії про професію здійснюються, а успіх приходить до того, хто наполегливо працює й постійно самовдосконалюється. Прагнучи бути зразком інтелігентності, глибокої культури, високих еталонів культури вченого, власним прикладом І.А. Зязюн надихав творчу обдарованість студентської й викладацької молоді, умів відшукати таланти і допомогти їм зрости.

Список використаних джерел

1. Іван Андрійович Зязюн : педагог, вчений, філософ : біобібліогр. покажчик / [упоряд. Штома Л.Н.; наук. ред. Н.Г. Ничкало] ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – 3-є вид., перероб., допов. – К.: Богданова А.М., 2013. – 158 с.
2. Лещенко М.П. Наукова школа академіка Івана Зязюна / М.П. Лещенко // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – С. 259-269.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015 р.

Гнздилова Е.

Полтавский национальный педагогический институт
имени В.Г. Короленко, Украина

ЖИЗНЕННЫЙ ПУТЬ И НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АКАДЕМИКА ИВАНА АНДРЕЕВИЧА ЗЯЗЮНА

В статье раскрываются основные этапы жизненного пути и особенности научной деятельности выдающегося украинского ученого И.А. Зязюна, основателя нового направления педагогической науки и научной школы по проблемам педагогического мастерства, которая воспитала не одно поколение ученых.

Основные положения теории и технологии педагогического мастерства воплощены в учебнике «Педагогическое мастерство», который имеет пять изданий и переведен на иностранные языки, в частности, на польский и русский. Теория педагогического мастерства Ивана Зязюна не имеет аналогов в мире. Ее инновационность, педагогическая эффективность и значимость результатов внедрения обусловили быстрое распространение педагогического мастерства в отечественном и зарубежном педагогическом образовании (Япония, Польша, Россия, Беларусь и другие страны).

Ключевые слова: Иван Андреевич Зязюн, известный ученый, педагог, академик, педагогическое мастерство, центр педагогического мастерства, высшее учебное заведение, научная школа.

Gnizdilova O.

Poltava national pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

LIFE AND SCIENTIFIC ACTIVITY OF ACADEMICIAN IVAN ANDREEVICH ZYAZYUN

The article reveals the background of the life and characteristics of the scientific activity of the outstanding Ukrainian scientist I.A. Zyazyun, the founder of a new direction of pedagogical science and the founder of scientific school on problems of pedagogical skill, which has brought up not one generation of scientists.

The main provisions of the theory and technology of pedagogical skills embodied in the textbook "Pedagogical skills", which has five editions and translated into foreign languages, in particular Polish and Russian. The theory of pedagogical skills Ivan Zyazyun has no analogues in the world. Innovation, pedagogical effectiveness and relevance of the results of implementation led to the rapid spread of pedagogical skills in domestic and foreign pedagogical education (Sweden, Poland, Russia, Belarus and other countries).

Key words: Ivan Andriyovich Zyazyun, the famous scientist, pedagogue, academician, pedagogical skills, pedagogical skills center, high school, scientific school.